HebrewBooks.org © Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

דכתיב ואשר הרעותי. ריש"ל דקרא אוספה הלועה והנדמה אקבלה ואשר הרעותי אני גרמתי להם שברתי ילר הרע: **אומנא שלא מקריאות הללו.** שמעידין שיש ביד הקדוש ברוך הוא לתקן ילרו ולהסיר ילר הרע ממנו: **נתמוטטו.** רגלינו במשפט אבל עכשיו יש לנו פתחון פה שהוא גרם לנו שברא ילר הרע: **טעיה.** לשון זריקה כמו כמעמודי קשת (בראשית כא): **אין אדי נוחם.** שמח ומשתגע ומזיק: **מני כריסיה זני ביש.** מילוי הכרס הוא ממיני חטאים הרעים. זני מתרגמינן למינהו לזנוהי (בראשית ו): **הרף ממני.** הרלאה שיש כח בידו למחות ע"י תפלה: **הייתי לי.** משמע שהיה אותו בו: **שלש רגלים.** אברהם יצחק ויעקב: **שהחלום.** הפליר בו אנוי"ר בלע"ז: **נדרו.** דבורו שאמר ואכלם: **שמסר עצמו למיתה.** ויחל לשון חלל: **שהחלה עליהם מדה רחמים.** כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב ג) לשון הניח: **שאחזתו אחילו** גרם: **אשא דגרמי.** מוליי"ר בלע"ז: **אשר נשבעת להם בך.** שנאמר בעקדת יצחק כי נשבעתי (בראשית כב): **עד לאן.** עד ככוכבי השמים: **מלאן ואילך דברי הרב.** אמר לו אעשה כדבריך: **דכריס שאמרת לי.** בסנה אמרת לי אעלה אתכם מעני מצריים אל ארץ טובה ורחבה (שמות ג): **החייתני.** בפני האומות: עלה

דכתיב [1]ואשר הרעותי: [ו]אמר רבי חמא ברבי חנינא אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל חד דכתיב ואשר הרעותי וחד דכתיב [2]הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל וחד דכתיב [3]והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר רב פפא אמר מהכא [4]ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואמר רבי אלעזר משה הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר [5]ויתפלל משה אל ה' אל תקרי אל ה' אלא על ה' שכן דבי רבי אליעזר בן יעקב [ז]קורין לאלפין [ח] עיינין ולעיינין אלפין דבי רבי ינאי אמרי מהכא [6]ודי זהב מאי ודי זהב אמרי [ט]דבי ר' ינאי כך אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל אמרי דבי ר' ינאי אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר אמר רבי אושעיא משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו אמר לה מי גרם ליך שתהא מבעטת בי אלא כרשינין שהאכלתיך אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן משל לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כים על צוארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחטא אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת היינו דאמרי אינשי מלי כריסיה זני ביש שנאמר [7]כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני רב נחמן אמר מהכא [8]ורם לבבך ושכחת את ה' ורבנן אמרי מהכא [9]ואכל ושבע ודשן ופנה ואי בעית אימא מהכא [10]וישמן ישרון ויבעט אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה שנאמר [11]וכסף הרביתי [ז]להם וזהב עשו לבעל: [12]וידבר ה' אל משה לך רד מאי לך רד אמר רבי אלעזר אמר לו הקדוש ב"ה למשה משה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל ועכשיו ישראל חטאו [ט] אתה למה לי מיד תשש כחו של משה ולא היה לו כח לדבר וכיון שאמר [13]הרף ממני ואשמידם אמר משה דבר זה תלוי בי מיד עמד ונתחזק בתפלה ובקש רחמים משל למלך [ג] שכעס על בנו והיה מכהו מכה גדולה והיה אוהבו יושב לפניו ומתירא לומר לו דבר אמר המלך אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרגתיך אמר דבר זה תלוי בי מיד עמד והציילו: [14]ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול וגו' אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שתפסו משה להקדוש ברוך הוא כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו ואמר לפניו רבונו של עולם אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם: [14]ואעשה אותך לגוי גדול וגו' אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ב"ה רבונו של עולם ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה ולא עוד אלא שיש בי בושת פנים מאבותי עכשיו יאמרו ראו פרנס שהעמיד עליהם בקש גדולה לעצמו ולא בקש עליהם רחמים: [15]ויחל משה את פני ה' אמר רבי אלעזר [ד] מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהחלהו [ט]ורבא אמר עד [ט]שהפר לו נדרו כתיב הכא ויחל וכתיב התם [16]לא יחל דברו [ט]ואמר מר הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו ושמואל אמר מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם שנאמר [17]ואם אין מחני נא מספרך [ט]אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שהחלה עליהם מדת רחמים ורבנן אמרי מלמד שאמר משה לפני הקב"ה רבש"ע [ט]חולין הוא לך מעשות כדבר הזה ויחל משה את פני ה' תניא רבי אליעזר הגדול אומר מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחזתו אחילו [ט]מאי אחילו אמר רבי אלעזר אש של עצמות מאי אש של עצמות אמר אביי אשתא דגרמי [18]זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך מאי בך אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקדוש ב"ה רבונו של עולם אלמלא נשבעת להם בשמים ובארץ הייתי אומר כשם ששמים וארץ בטלים כך שבועתך בטלה ועכשיו שנשבעת להם בשמך הגדול מה שמך הגדול חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך שבועתך קיימת לעולם ולעולמי עולמים: [18]ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי האי אשר אמרתי אשר אמרת מיבעי ליה אמר רבי אלעזר עד כאן דברי תלמיד מכאן ואילך דברי הרב ורבי שמואל בר נחמני אמר אלו ואלו דברי תלמיד [ט] אלא כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם דברים שאמרת לי לך אמור להם לישראל בשמי הלכתי ואמרתי להם בשמך עכשיו מה אני אומר להם: [19]מבלתי יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה ואינו יכול להציל אמר הקב"ה למשה והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים אמר לפניו רבונו של עולם עדיין יש להם לומר למלך אחד יכול לעמוד לשלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד אמר ר' יוחנן מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה שנאמר [20]ויאמר ה' סלחתי כדבריך תני דבי רבי ישמעאל כדבריך עתידים אוה"ע לומר כן אשרי תלמיד שרבו מודה לו [21]ואולם חי אני אמר רבא אמר רב יצחק מלמד שאמר לו הקדוש ב"ה למשה משה החייתני בדבריך: [כ]דרש רבי שמלאי [א]לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל מנלן ממשה דכתיב [22]ואתחנן אל ה' בעת ההיא וכתיב [23]ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה וכגבורותיך וכתיב בתריה [24]אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו': (סימן מעשי"ם צדק"ה קרב"ן כה"ן תעני"ת מנע"ל ברז"ל):

אמר

[20]. ויאמר יי סלחתי כדברך: במדבר יד כ [21]. ואולם חי אני וימלא כבוד יי את כל הארץ: במדבר יד כא [22]. ואתחנן אל יי בעת ההוא לאמר: דברים ג כג [23]. אדני אלהים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתיך: דברים ג כד [24]. אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון: דברים ג כה

מסורת הש"ס

[ו] [סוכה נב: ע"ש], [ז] [מגילה כד:], [ח] [יומא פו: סנהדרין קב.], [ט] ל"ל לה, [י] [אולי ל"ל וכן], [כ] [ל"ל שמיר וכ"ה בילקוט וצע"ע והוא נכון כדאיתא נדרים עז: וכ"ש קב: וע' תוספות בכורות ז:, ד"ה מפירין], [א] תגיגה י., [ב] [רב יצחק אמ' מלמד כו' כל"ל וכ"ה בילקוט וצע"ע], [ג] [עי"ז ד.], [ד] נזיר ע., [ה] ע"ז ז:, [ו] בע"י: בתחות.

הגהות הב"ח

(א) גב' קורין לאלפי"ן. נ"ב פרש"י פ' הקורלן עומד דהייט בדרש' אבל בתפלה לשוחה איכא ע"ש ד' כ"ד ע"ב: (ב) שם ועכשיו שמאל מעמו מאה לשה למה לי) תמ"מ וי"ב ס"ל למה לך גדולה: (ג) שם משל למלך ב"ר שכעס: (ד) שם ס"ל אלעזר (מלמד שעמד וכו' שהחלהו) תמ"מ וי"ב ס"ל מלמד שהתפלל משה עד שהחלה אביי אמר עד שהחלה להקב"ה: (ה) שם דבני תלמיד הן אלא:

לעזי רש"י

אנויי"ר. להפציר, להטריד. מולייי"ר [מלויי"ר]. קדחת.

מוסף רש"י

אלמלא שלש מקראות הללו. המעידין שהטעות והזכיות בידו ומוכן לעבנות (סוכה נב:). לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל. שלא ברכות לאמיתות, אבות וגבורות וקדושת הש"ם, אמרו בהן תפלה אלא שבח, ואחר כך בשאר ברכות יש דברי תחנה ותפלה (ע"ז ז:) ולפיכך מקנו תכמיס פסוקי דזמרא, הודו לה' וכל המזמורים שלפניו ואלאחריו, לפי שהן שבחו של הקב"ה, ואחר כך עומדים להתפלל (סידור רש"י סי' ר').

רבינו חננאל

מנין שחזר הקב"ה והודה לו למשה. פירוש, החזיר לו טובה שהבין מה שאומות העולם היו עתידים לומר, ואמר לו סלחתי להם, כי ודאי כדבריך יהיו עתידין לדבר. **ואולם חי אני.** אמר ר' יצחק אמר לו הקב"ה למשה **החייתני בדבריך.** פירוש, אמר לו הקב"ה למשה במה שדברת לפני וסלחתי לישראל החייתני. כלומר עתידין האומות לומר חי אני בהפילי ל"א מלכים ואעמיד השמש והירח, ואז ימלא כבודי את כל הארץ, וז"ש ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ.

רב ניסים גאון

ואולם חי אני אמר לו הקב"ה למשה משה החייתני בדבריך. זה הדבר קשה היה בפני התלמידים והיו מלעיזים בו עלינו החולקין על דברי רבותינו ז"ל ואמנם כי פשוטו של זה הדבר נראה שאינו מתקבל על הדעת משמתבשין בה ואני ברחמי שמיא פירשתיה פירוש צח וביארתי טעמיה ביאור יפה שהוא שוה לענין הכתוב ולסברא והרי אנו מזכירין המימרא כללא כדגרסי' בגמ' ואחר כן נאמר פירושה (במדבר יד) מבלתי יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אמר ר' אלעזר אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש [כחו] כנקבה ואין בו כח להצילם אמר לו בן עמרם והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי עם הים אמר לפניו רבונו של עולם עדיין יש להם לומר למלך אחד יכול לעמוד לשלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד אינו יכול לומר מנין שחזר הקב"ה והודה לו למשה [מלכים] (שם) ויאמר ה' סלחתי כדברך תנא דבי ר' ישמעאל כדברך עתידין אומות העולם לומר אשרי תלמיד שרבו מודה לו ואולם חי אני אמר רבא א"ר יצחק אמר לו הקב"ה למשה משה החייתני בדבריך עד כאן היא הדרשה שנאמרה בזה הפסוק ופירושה אנו מזכירין דע לך כי החיים והיכולת שתי מדות הן ממדותיו של הקב"ה שהן מדות עצמו וגדולתו שאינן נחלפין ממנו כלל כי הכח והיכולת אינם נמצאים אלא במי שהוא חי ומי שהוא חי הערלמים שלא יתמו שנותיו אי אפשר שלא יהיה יכול וזה הדבר אע"פ שהוא שריר ומקויים בסברא יש לו חיזוק מן הכתוב והיינו דכתב רחמנא (דברים לב) כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם פתח בזכורון היד שהוא היכולת וסיים בזכר החיים ואמר חי אנכי לעולם קיימת לו היכולת מפני שהוא חי העולמים ובעת שאירע מעשה המרגלים ואמר הקב"ה להשמידם לאותנו נגש הנביא עליו השלום בתפלה בעדם ואמר בכלל דבריו מבלתי יכולת ה' ולפי שידע הקב"ה כי אמת דבר וכי אם הוא משמיד את העם במדבר ואינו מכבש לפניהן את ארץ כנען האומות אומרים עליו כי קצרה ידו ותשש כחו ואינו יכול לעמוד כנגד ל"א (מלך) [מלכים] ולגרשם מפני בניו ולפיכך קבל תפלתו בעדם ונעתר לו ואמר סלחתי כדברך ואמר לו אחר כן ואולם חי אני הודיע לנביאו שבודאי אילו השמידם לעם היו האומות אומרים שאין לו יכולת ולא היו מכירין גבורתו והואיל ואין מתברר להם שהוא יכול גם כן אין מתברר להם שהוא חי והנה בשביל עתירת הנביא בעד העם הודו האומות כי יש להקב"ה החיים לעלמין ונתברר להם שהוא חי וקיים וזכה הנביא לשבח בשביל זה הדבר כי בשביל עתירתו נודעה גדולתו של מלכנו ועצמו וגבורתו ונתפרסמו בקצות הארץ ונתברר ונתקיים כי הקב"ה יתעלה שמו חי בעצמו ולפיכך א"ל רחמנא ואולם חי אני אחר שאמר כדברך תיקף לה ודרשי ליה רבנן החייתני בדבריך כלומר שבשביל עתירתך גרם הדבר ונתברר לאומות שאני חי זוה הוא צד התירוץ של זה הדבר והיה נעלם מאד וסייעני הקב"ה לגלותו ולפרשו ולא ראיתי אדם שקדמני לזה התירוץ וזה פירוש יהיה שמור בידך:

תורה אור השלם

1. ביום ההוא נאם יי אספה הצלעה והנדחה אקבצה ואשר הרעתי:
מיכה ד ו
2. הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל נאם יי הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל:
ירמיהו יח ו
3. ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר:
יחזקאל לו כו
4. ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם:
יחזקאל לו כז
5. ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל יי ותשקע האש:
במדבר יא ב
6. אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב:
דברים א א
7. כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני:
הושע יג ו
8. ורם לבבך ושכחת את יי אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים:
דברים ח יד
9. כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבתיו זבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאצוני והפר את בריתי:
דברים לא כ
10. וישמן ישרון ויבעט שמנת עבית כשית ויטש אלוה עשהו וינבל צור ישעתו:
דברים לב טו
11. והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה החדגן והתירוש והיצהר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל:
הושע ב י
12. וידבר יי אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העליתי מארץ מצרים:
שמות לב ז
13. הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת השמים ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו:
דברים ט יד
14. ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול:
שמות לב י
15. ויחל משה את פני יי אלהיו ויאמר למה יי יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה:
שמות לב יא
16. איש כי ידר נדר ליי או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה:
במדבר ל ג
17. ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת:
שמות לב לב
18. זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם כמו כוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם:
שמות לב יג
19. מבלתי יכלת יי להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר:
במדבר יד טז

עין משפט נר מצוה

כג א מיי' פ"ו מהלכות תפלה הלכה כ: